

VICTIMITZACIÓ EN JOVES DE PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA I DE JUSTÍCIA JUVENIL

BUTLLETÍ DE DIFUSIÓ DE RECERQUES

Autores: Noemí Pereda, Judit Abad i Georgina Guilera. Grup de Recerca en Victimització Infantil i Adolescent. Universitat de Barcelona

Introducció

A Catalunya, un nombre significatiu d'infants i adolescents es troba sota la guarda i tutela del sistema de protecció. D'altres han estat atesos pel sistema de justícia juvenil, degut a les conductes infractores que han portat a terme. En molts casos, aquests joves han viscut experiències de maltractaments i abusos per part de les principals figures cuidadores, però també d'altres formes de violència en contextos diversos, que poden incloure, el carrer, l'escola o els propis centres residencials, configurant-se en el que es coneix com a polivíctimes. Però la relació entre l'experiència de victimització en la infància i el desenvolupament de problemes psicològics i socials no és directa i aquí és on els professionals poden intervenir amb èxit. La resiliència es refereix a aquesta capacitat de l'ésser humà que el permet superar o recuperar-se amb èxit de circumstàncies adverses. Comptar amb mecanismes per a potenciar-la és un aspecte clau si el nostre objectiu és el correcte desenvolupament, adaptació i integració social dels joves institucionalitzats en centres del sistema de protecció o judicial o en règim de llibertat vigilada.

Objectius

Els objectius principals d'aquest estudi han estat, en primer lloc, conèixer la prevalença d'experiències de victimització en joves tutelats per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència i atesos per la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil. També, identificar els casos de polivictimització i analitzar les característiques sociodemogràfiques i victimològiques que presenten, així com aquelles relatives a les mesures de protecció o penals aplicades. Alhora, analitzar el nivell de desajust psicològic present en els joves víctimes. Finalment, identificar perfils de resiliència i analitzar el seu efecte en el nivell de malestar psicològic del jove víctima.

Metodologia

La mostra provinent de la DGAIA està configurada per 129 adolescents, 64 nois i 65 noies, amb edats compreses entre els 12 i els 17 anys ($M= 14,59$ i $D.T.= 1,62$), que resideixen en centres d'acollida i residencials d'acció educativa. El grup de participants de justícia juvenil està format per 101 adolescents, 82 nois i 19 noies, amb edats compreses entre els 14 i els 17 anys ($M= 16,08$ i $D.T.= 0,99$), atesos en centres o que compleixen mesures de medi obert. Les dades s'han obtingut mitjançant un protocol específic elaborat *ad hoc* per a la recollida de dades sociodemogràfiques, l'adaptació al nostre con-

text de l'enquesta de victimització *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ; Finkelhor, Hamby, Ormrod i Turner, 2005), el qüestionari de psicopatologia *Youth Self-Report* (YSR; Achenbach i Rescorla, 2001) i la prova de factors de resiliència, l'*Adolescent Resilience Questionnaire* (ARQ; Gartland, Bond, Olsson, Buzwell i Sawyer, 2011).

Resultats

Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

Experiències de victimització al llarg de la vida

El 100% dels adolescents entrevistats reconeix haver patit algun tipus de victimització al llarg de la seva vida. Els joves viuen una mitjana de 8,74 formes diferents de victimització, amb un rang que oscil·la entre 1 i 27 formes de victimització diferents. Les noies presenten un nombre significativament superior de victimització ($M= 10,14$; $D.T.= 5,37$) respecte als nois ($M = 7,31$; $D.T.= 4,59$).

Taula 1. Prevalença de victimització al llarg de la vida dels joves de la DGAIA

	Total % (n= 129)	Nois % (n= 64)	Noies % (n= 65)	OR ^a
Delictes comuns	88,4	85,9	90,8	1,27.
Victimització per cuidadors ¹	76,7	67,2	86,2	2,36
Victimització per iguals o germans	73,6	71,9	75,4	0,96
Victimització sexual	29,5	14,1	44,6	3,83*
Exposició a violència	90,7	87,5	93,8	1,77
Victimització electrònica	33,3	23,4	43,1	1,83

a OR corregida per l'efecte de l'edat mitjançant l'estadístic Cochran-Mantel-Haenszel.

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Polivictimització i psicopatologia

Atenent a la proposta d'un treball recent de l'equip investigador del present estudi en adolescents provinents d'una mostra comunitària (Pereda, Guilera i Abad, 2014), el qual defineix el grup de polivíctimes com el 10% dels adolescents més victimitzats, de forma similar a d'altres autors d'àmbit internacional (Finkelhor, Ormrod i Turner, 2009), s'han establert dos grups de víctimes, tenint en compte el nombre de tipus diferents de victimització que han patit els adolescents al llarg de la seva vida. Un primer grup ha quedat format pels adolescents que han sofert entre 1 i 7 tipus de victimitzacions, i un segon grup ha quedat format pels participants que han patit un nombre superior a aquest últim valor (8 o més tipus al llarg de la vida). Seguint aquesta diferenciació, el 52,3% dels adolescents entraria a la classificació del grup de polivíctimes. Com pot observar-se a la taula següent, a més grau de victimització més nivell de malestar psicològic internalitzant (ansietat i depressió) ($F(1,120)= 21,032$; $p < 0,05$), externalitzant (conductes agressives i delictives) ($F(1,120)= 30,179$; $p < 0,05$) i general ($F(1,120)= 30,320$; $p < 0,05$).

Taula 2. Síntomes psicopatològics (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 60)	Polivíctimes (n= 67)	d Cohen
Simptomatologia internalitzant	56,88 (9,41)	62,76 (8,56)	0,65
Simptomatologia externalitzant	57,37 (10,80)	64,57 (8,57)	0,74
Simptomatologia general	58,32 (9,01)	64,57 (7,30)	0,77

Polivictimització i resiliència

Com s'hi pot observar, el grup de víctimes obté les puntuacions més elevades i el grup de polivíctimes obté les puntuacions més baixes en els seus recursos de resiliència. En aquest sentit, la tendència sembla definir-se en la direcció de a més grau de victimització menys recursos personals i socials. Aquest mateix patró s'observa pel que fa al suport rebut per part dels educadors, tutors o tècnics del servei d'atenció.

Taula 3. Capacitat de resiliència (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 59)	Polivíctimes (n= 67)	d Cohen
Personal	3,38 (0,43)	3,06 (0,50)	0,68
Família	3,51 (1,03)	3,10 (1,05)	0,39
Amistats, escola i barri	3,59 (0,53)	3,34 (0,63)	0,43
Total	3,53 (0,46)	3,23 (0,54)	0,59
Educadors	4,24 (0,73)	3,95 (0,97)	0,33

Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil*Experiències de victimització al llarg de la vida*

El 100% dels adolescents entrevistats reconeix haver patit algun tipus de victimització al llarg de la seva vida. Els joves viuen una mitjana de 9,91 formes diferents de victimització, amb un rang que oscil·la entre 2 i 22, no observant-se diferències significatives entre nois i noies ($M = 10,05$; $D.T. = 3,81$; $M = 9,32$; $D.T. = 3,76$, respectivament).

Taula 4. Prevalença de victimització al llarg de la vida dels joves de la DGEPCCJ

	Total % (n= 101)	Nois % (n= 82)	Noies % (n= 19)	OR
Delictes comuns	96,0	100,0	78,9	0,04 ^a
Victimització per cuidadors ²	63,4	59,8	78,9	2,53
Victimització per iguals o germans	86,1	87,8	78,9	0,52
Victimització sexual	15,8	9,8	42,1	6,73 [*]
Exposició a violència	97,0	97,6	94,7	0,45
Victimització electrònica	40,4	36,6	57,9	2,38

a OR ajustada

* L'interval de confiança de l'OR no inclou el valor 1.

Polivictimització i psicopatologia

Tal i com s'ha realitzat pels joves tutelats pel Sistema Català de Protecció a la Infància i l'Adolescència, s'han establert dos grups de víctimes: un primer grup denominat de *víctimes* ha quedat format pels adolescents que han sofert un nombre de tipus diferents de victimització d'entre 1 i 7, i un segon grup anomenat de *polivíctimes* ha quedat format pels participants que han patit un nombre superior a aquest últim valor (8 o més tipus al llarg de la vida). Seguint aquesta diferenciació, el 72,3% dels joves formaria part del grup de polivíctimes en la mostra analitzada. S'han observat diferències significatives en la simptomatologia externalitzant ($F(1,94) = 7,740$; $p < 0,01$), però no en l'internalitzant ($F(1,94) = 0,349$; $p = 0,556$) ni en la general ($F(1,94) = 3,637$; $p = 0,060$).

Taula 5. Síntomes psicopatològics (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 27)	Polivíctimes (n= 73)	d Cohen
Síntomatologia internalitzant	57,37 (11,07)	59,11 (8,52)	0,19
Síntomatologia externalitzant	60,78 (10,08)	67,52 (9,09)	0,70
Síntomatologia general	58,63 (9,20)	62,78 (7,67)	0,49

Polivictimització i resiliència

Com pot observar-se, en general, el grup de víctimes obté les puntuacions més elevades en els factors de resiliència i el grup de polivíctimes obté les puntuacions més baixes. En aquest sentit, la tendència sembla definir-se en la direcció quant més grau de victimització menys recursos personals i socials. En canvi, pel que fa al suport rebut pels educadors, tutors i tècnics, s'observen puntuacions més elevades, que indiquen més suport, en el grup de polivíctimes en comparació al de víctimes.

Taula 6. Capacitat de resiliència (M i D.T.) per grup de victimització

	Víctimes (n= 25)	Polivíctimes (n= 65)	d Cohen
Personal	3,38 (0,34)	3,25 (0,43)	0,32
Família	3,95 (0,58)	3,42 (0,93)	0,62
Amistats, escola i barri	3,51 (0,50)	3,50 (0,54)	0,02
Total	3,57 (0,37)	3,43 (0,45)	0,33
Educadors	3,59 (1,14)	4,08 (0,88)	-0,51

Conclusions

L'estudi ha permès aportar dades sobre la prevalença d'esdeveniments victimitzants en dues mostres d'adolescents amb realitats molt diferents i característiques molt específiques. Si bé no totes les formes de victimització que s'han avaluat suposen delictes tipificats en la nostra legislació, és altament rellevant tenir-les en compte, atès que configuren una part important de la biografia del jove que cal considerar i valorar per les implicacions que pot arribar a tenir en el seu adequat desenvolupament i integració social.

Destaca que la mitjana d'esdeveniments victimitzants que han patit els infants i joves tutelats pel servei de protecció català i pel sistema de justícia juvenil triplica la trobada en població general (Pereda et al., 2014), il·lustrant l'alta victimització que ambdós col·lectius experimenten. Alhora és superior a la presentada per la mostra clínica, que dobla al seu torn la de la població general (Pereda, Abad i Guilera, 2012). Els joves atesos pel sistema de justícia juvenil presenten al llarg de la seva vida un major nombre d'experiències de victimització que els joves tutelats pel sistema de protecció. El perfil victimològic dels joves atesos pel sistema de justícia juvenil i d'aquells tutelats pel sistema de protecció és diferent, tant des d'una perspectiva quantitativa com qualitativa.

S'ha observat una alta freqüència de símptomes internalitzants, externalitzants i totals en els adolescents del sistema de protecció, concordant amb els resultats d'altres estudis (Collin-Vézina, Coleman, Milne, Sell i Daigneault, 2011; Sainero, Bravo i del Valle, 2014). Aquest resultat es troba de forma similar en els joves del sistema de justícia juvenil, amb un important percentatge de trastorns mentals diagnosticats, especialment de l'àmbit externalitzant, tant en estudis nacionals (Antequera i Bourillón, 2009) com internacionals (Abram et al., 2013).

Respecte a les variables de resiliència, les polivíctimes del sistema de protecció presenten menys recursos personals, familiars i socials per a fer front a la victimització que aquells joves que han estat víctimes d'un menor nombre de formes de violència (de la mateixa forma que en altres estudis, Collin-Vézina et al., 2011). Al risc derivat de la victimització múltiple que pateixen aquests nois i noies, se li afegeix el risc derivat de disposar d'un menor nombre de recursos per a fer-li front. Alhora, les polivíctimes del sistema de justícia juvenil presenten menys recursos familiars; però més recursos per part d'educadors, tutors i tècnics que semblen oferir més ajuda a aquests nois i noies més afectats per la violència. Es tracta d'un resultat positiu, que els propis nois i noies valoren i tenen en compte en les seves respostes.

És important destacar que són els recursos personals, relatius a la confiança en un mateix, la fe en un futur millor, la capacitat d'identificació i connexió amb les pròpies emocions o les habilitats socials, els que permeten al jove fer front a les dificultats amb èxit. Aquests recursos personals són els que marcaran la diferència en la posterior reintegració social i correcte desenvolupament del jove i, per tant, els professionals els han de conèixer, enfortir i desenvolupar.

1. El lector ha de ser conscient que aquestes dades no poden equiparar-se a casos de maltractament infantil, ja que s'hi inclouen tant episodis de violència esporàdica com continuada, així com incidents de baixa gravetat o més propers a episodis de càstig corporal. Alhora, cuidadors és una categoria que fa referència tant a pares i adults de la família que tenen cura del jove, com professionals que els atenen.
2. El lector ha de ser conscient que aquestes dades no poden equiparar-se a casos de maltractament infantil, ja que s'hi inclouen tant episodis de violència esporàdica com continuada, així com incidents de baixa gravetat o més propers a episodis de càstig corporal. Alhora, cuidadors és una categoria que fa referència tant a pares i adults de la família que tenen cura del jove, com professionals que els atenen.

Butlletins *Invesbreu* publicats

- 1 Immigrants i criminalitat a Europa. Els exemples d'Alemanya i Espanya. Gener 1995
- 2 La preso pública de Barcelona durant l'etapa isabelina / La casa de correcció de Barcelona (1836-1856). Gener 1998.
- 3 El cost de la justícia penal. Privació de llibertat i alternatives. Febrer 1998.
- 4 El nen abusat sexualment com a testimoni / Els delictes contra la llibertat sexual relacionats amb menors. Març 1998.
- 5 Intel·ligència i personalitat en el procés rehabilitador del delinqüent. Maig 1998.
- 6 Salut i presó. Octubre 1998.
- 7 La premsa envers la violència juvenil i la presó. Novembre 1998.
- 8 El tractament dels agressors sexuals. Febrer 1999.
- 9 La victimització a Catalunya l'any 1996. Abril 1999.
- 10 Programes aplicats de psicologia comunitària amb personal penitenciari. Juny 1999.
- 11 Justícia juvenil: inserció laboral i mesures en medi obert. Octubre 1999.
- 12 Reincidència i delinqüència juvenil. Novembre 1999.
- 13 Violència domèstica. Desembre 1999.
- 14 L'estat de l'adopció a Catalunya (1998-1999).
- 15 Maltractaments infantils a Catalunya. Juny 2000
- 16 Presó i dones. La incidència dels programes motivacionals en la conducta social. Un estudi evolutiu (1988-2000) a la presó de dones de Barcelona. Setembre 2000
- 17 Avaluació d'un programa de tractament per a joves violents. Novembre 2000
- 18 Avaluació de l'efectivitat dels programes de tractament amb delinqüents a Europa. Gener 2001
- 19 La victimització a Catalunya l'any 1999. Maig 2001
- 20 L'arrest de cap de setmana a Catalunya (1996-2000)
- 21 Addictes a les drogues i reincidència en el delicte
- 22 Maltractaments físics greus a nadons i menors de quatre anys ingressats en centres d'acolliment
- 23 Intervenció institucional. Elements per a l'anàlisi en menors infractors o en risc
- 24 Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)
- 25 La mediació penal
- 26 La reincidència
- 27 Família i conducta antisocial
- 28 Presentació de dues recerques de l'àmbit penitenciari
- 29 Intervenció en centres de justícia juvenil
- 30 La classificació inicial en règim obert dels condemnats a presó
- 31 La reincidència en les penes alternatives a la presó a Catalunya
- 32 L'assistència religiosa i la llibertat de culte a les presons de Catalunya
- 33 Bullying - Violència de gènere. Elements per a l'anàlisi
- 34 Violència dels joves a la família
- 35 Infractors i conducta violenta
- 36 Drogues i tractament penitenciari
- 37 Perfil professional del jutge de primera instància i instrucció de Catalunya
- 38 Violència de gènere i justícia
- 39 Delictes sexuals i reincidència
- 40 Intervenció amb infractors juvenils
- 41 Mediació i resolució de conflictes en entorns penitenciaris
- 42 Perfil professional del Secretari Judicial de Catalunya
- 43 Predicció del risc de violència en contextos institucionals. Els sistemes de control monitorat aplicat a penats adults
- 44 Drogues i presó. Mesures de seguretat i salut mental
- 45 Models de política criminal i penitenciària internacional
- 46 Dona i violència de gènere
- 47 La formació dels funcionaris de seguretat dels centres penitenciaris a Catalunya i a França
- 48 Perfil dels penats per delictes contra la seguretat del trànsit
- 49 Intervenció amb agressors de violència de gènere
- 50 Intervenció amb infractors condemnats per delictes de trànsit a programes formatius
- 51 Abús sexual infantil: valoració psicosocial des de l'àmbit de la justícia
- 52 Agressors en violència de parella
- 53 Inserció després de la presó
- 54 Estrangers en centres penitenciaris
- 55 Victimologia i ciberdelicte en menors
- 56 La reincidència en el programa de mediació i reparació de menors
- 57 Intervenció penal amb infractors de trànsit
- 58 Avaluació de menors infractors: factors protectors i de risc
- 59 El temps en la justícia de menors
- 60 Intervenció en el marc de l'execució de mesures penals en la comunitat
- 61 Prestacions en benefici de la comunitat i realització de tasques socioeducatives en justícia juvenil
- 62 La victimització d'infants i joves en risc
- 63 La llibertat condicional a Catalunya
- 64 Gestió de casos en l'àmbit penitenciari

Edició i producció: **Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada**
Ausiàs Marc, 40
Tel. 93 207 31 14
Fax 93 207 67 47
www.cejfe.cat

ISSN: 2339-5613

Dip. legal: B-1482-1998

